

1. Да пропуснеш празненството

Малко ми е тъжно да пиша за "Хрониките на Нарния", защото израснах в свят, наподобяващ омагьосаната действителност на вълшебната страна, в която ни отвеща "Лъвът, вещицата и дрешникът" първата засега екранизирана част от седемтомната романическа поредица на английския писател и богослов К. С. Луис (1898-1963). Като света на причудливите същества, обитавщи Нарния, светът на моите детски, юношески и младежки години бе скован от магията на вечната зима, която парализираше всеки порив за живот, преследваше и задушаваше всяка радост. Управлението на този свят приличаше на управлението на

Поглед към „НАРНИЯ“

Джейдис вещица, самообявила се за кралица, която ненавижда свободата и насърчава раболепното унижение, като се опира на една вълча (в буквалния смисъл на думата) полиция, а непокорните превръща в каменни статуи. Защото красивата на пръв поглед Бяла вещица с грозна, черна същност не може да твори живот, способна е само да преследва сътворения вече живот, да го превръща в застинала неподвижност, в маска на смъртта, която "назидава" нарнийците в безропотна послушност. Само лъвът Аслан, законният господар на този свят, може отново да вдъхне жизнено дихание в обитателите на Нарния, превърнати в статуи.

Мисля си, че основното, което е било ограбено от моето детство и юношество, е самият празник Рождество празникът, който не се е случвал от сто години в Нарния, защото след него ще трябва да дойде и пролетта - снегът да се стопи, мразът да отстъпи, а на вещицата всъщност ѝ се иска времето да е спряло и студът вечно да властва в нейните предели. Луис знае, като всеки обикновен християнин, че Възкресението не е възможно без Рождество, знаеха го и някогашните управници на

България, затова вместо Рождествения празник с Лика на Младенеца от яслата във Витлеем празнувахме поредната безлика, само на думи "нова" година. Вместо Дядо Коледа малчуганите очакваха Дядо Мраз, който оставяше подаръците под елхата не на 24, а на 31 декември.

На Бъдни вечер в нашето семейство винаги се събирахме с баба ми и дядо ми по майчина линия на обичайните постни ястия и не мога да отрека, че имаше нещо празнично, но основният смисъл на честването оставаше неясен, неогласен. Споделяхме радостта да бъдем заедно и това не беше малко, но не бе достатъчно - сякаш се

Красивата на пръв поглед Бяла вещица с грозна, черна същност не може да твори живот, способна е само да преследва сътворения вече живот, да го превръща в застинала неподвижност, в маска на смъртта, която "назидава" нарнийците в безропотна послушност.

събирахме около нещо, което някога е било пълно и цяло, без да знаем какво точно му липсва сега, или около подарък, от който е останала само опаковката. Дали баба и дядо го правеха, защото "така трябва", за да изпълнят определени традиционни предписания и да успокоят съвестта си, или по друга причина, вече не мога да ги попитам.

"Пропускането" на Рождествения празник, който носи благодатна за живота на всеки вест, не може да не се отрази върху развитието на човека.

Една от отрицателните последици при мен бе, че фантазията ми потърси убежище от действителността най-вече в художествените светове на автори, които са далече от духа на Рождеството, от Духа на Този, без Когото празникът губи дълбокия си, истински смисъл. Като много други момчета от моето поколение, за които четенето се бе превърнало в нещо като форма на живот, поглъщах книгите доста безразборно, но особено важна беше индианската "нишка", която ме отведе при герои като Токай-Ихто и Червената Лисица от трилогията на Л. Велскопф-Хенрих "Синовете на Великата Мечка", Ункас от "Последният мохикан" на Ф. Купър и, разбира се, при Белия Вожд от едноименния роман на М. Рид. Друг любим герой ми беше капитан Немо на Ж. Верн, който живееше заедно с екипажа на своята подводница "Наутилус" в един недосегаем за враговете му и за всички останали подводен свят.

има една среща, свързана със символиката и смисъла на Рождествения празник, която е важна за съдбата на четиримата главни герои (двамата "Адамови синове" Питър и Едмънд и двете "Евини дъщери" Сюзан и Люси) и на самата Нарния: срещата с Дядо Коледа. Това се случва в ключов момент от развитието на сюжета, когато Питър, Сюзан и Люси са се устремили към лагера на Аслан, близо до Каменната маса, докато бягат от вещицата. Читателите и зрителите вече са разбрали, че победата на силите на доброто срещу гнета на Джейдис няма да бъде възможна без участието на децата, попаднали през един обикновено-необикновен дрешник в света на Нарния. Но Дядо Коледа на Луис е различен както от социалистическия Дядо Мраз, така и от образа на оня сладникав, безобиден и преуморен от много пътуване старец, обикнат от рекламната индустрия, който изпълнява

Луис знае, като всеки обикновен християнин, че Възкресението не е възможно без Рождество, знаеха го и някогашните управници на България, затова вместе с Рождествения празник с Лика на Младенеца от яслата във Витлеем празнувахме поредната безлика, само на думи "нова" година.

верни на Лъва; лъкът, стрелите и рогът, дарени на Сюзан, ѝ служат, когато трябва да призове за помощ или да неутрализира неочакван враг; вълшебното биле за рани позволява на Люси да прояви отзивчивостта на своята природа нещо, което ще спаси от смърт Едмънд и други привърженици на Аслан. Така всеки от основните герои успява да намери и да осъществи своето призвание в служба на другите.

Но защо Едмънд, братът на Питър, Сюзан и Люси, вторият "Адамов син", попаднал в света на Нарния, пропуска толкова важната среща с Дядо Коледа? Защо именно той, а не някое от останалите деца, се поддава на зловещото обаяние на Джейдис и пожелава да вкуси от магическия ѝ локум, който

В НАВЕЧЕРИЕТО НА РОЖДЕСТВО

Общото между героите на тези книги е накаршеното чувство за справедливост, което търси възмездие, но по един въображаем, фиктивен начин. Това са онеправдани хора преди всичко от циничните и алчни "бели" (при индианската "нишка"), но също така от цяло едно общество, претендиращо за цивилизованост. Голяма част от някогашните ми рисунки на някой "лош бял", набучен със стрели като коледна елха, свидетелства, че съм търсил съзнателно или несъзнателно някакво морално възмездие. Жаждата за справедливо отмъщение е отразявала като в криво огледало сблъсъка между суровата идеологическа зима и субективната детска реакция спрямо действителността неправдата, лицемерието и лъжата. Ето защо светлината и топлината, които идваха понякога от книги като "Чичо Томовата колиба" на Х. Бичър Стоу, стигаха до сърцето ми, но не можеха да се задържат дълго там.

2. От инфантилността към зрелостта В "Лъвът, Вещицата и дрешникът"

прищевките на децата и още повече на производителите. Създателите на филма са схванали добре интуицията на Луис и ни представят един мъжествен Дядо Коледа, вдъхващ уважение с присъствието и поведението си. Той не случайно подчертава, че кара шейна по-отдавна от Вещицата, т.е. "по-древен" е от нея, и в същото време е изпълнен с жизненост и сила, защото "древност" не означава непременно овехтялост и безпомощност. Дядо Коледа дава на трите деца не подаръци, които отговарят на техни капризи, а дарове, от които ще имат жизнена нужда в предстоящата битка със силите на злото. Тези дарове отговарят точно не само на съкровенията нужди на всяко от децата, но и на онази роля, която Аслан му е отредил в битката: мечът и щитът, които Питър получава, съответстват на положението му като върховен предводител на нарнийците, останали

привързва сърцето му към нея и към ледените ѝ селения?

Едмънд попада първо в духовен, а след това и във физически плен на вещицата и това е представено убедително от психологическа гледна точка както в книгата, така и във филма. Едмънд, общо взето, е едно намусено момче, което все се оплаква, лесно се засяга и самосъжалява. За разлика от Люси той предпочита да послъгва, често се озлобява (особено когато има опасност да бъде изобличен), защитава се, като се подиграва на другите, и обикновено стоварва лошото си настроение върху най-беззащитните (в книгата Питър подчертава лошия му навик да тормози по-малките в училище). И книгата, и филмът показват един от възможните корени на затъването му в егоистичните реакции отсъствието на баща му, който е на фронта. Липсата на бащиното присъствие,

което утвърждава, подкрепя добрите прояви и качества и от което всеки има нужда по пътя към зрелостта, трудно може да бъде запълнена от по-големия брат Питър – той е достатъчно отговорен, но и прекомерно строг към слабостите на Едмънд.

С една дума, ранимостта и изключителната втораченост на Едмънд в самия себе си и своите чувства са благоприятната почва, на която Вещицата може да "сее" и където избухват неговите мечти да властва и да се издига в очите на другите. Мислите и желанията му в това отношение могат да се обобщят така: "Ще им покажа кой съм, когато стана принц, а после и крал на Нарния!" (Според лъжливото обещание, което му е подхвърлила Джейдис.) Локумът, любимото лакомство на Едмънд, което той си пожелава при първата среща с Бялата лейди, сякаш го заслепява, за да не може да види истинския ѝ лик, или когато го разгадава, може би интуитивно, да се самоизмамва и самооправдава за избора и поведението си.

Преди време из България се разпространяваха малки брошурки, в които беше изобразен нагледно изборът, пред който е изправен всеки човек. Тогава ми изглеждаха твърде опростяващи и схематични. Беше нарисуван трон - тронът на нашата личност - и се

Когато чистотата на погледа и на въображението липсва, жанрът фентъзи се връща изцяло под властта на своите езически корени, той не може да извърви, образно казано, пътя, който изминават мъдреците от изток, за да се поклонят на Христос.

посочваха само две възможности кой да заеме този трон – Азът на човека или Бог. Когато Азът е на трона, тогава в човешката личност няма благословен ред, властва хаосът на желанията и прищевките. Когато на трона е Бог, у човека се възцарява благословеният ред на любовта, постановен от Този, Който ни познава по-добре от самите нас, защото ни е замислил и устроил.

Нагласата "Аз на трона" характерна за детската и юношеската възраст, която може да се определи като нарцистична (т.е. насочена изцяло към самия мен), при някои хора продължава дълго след пубертета, а при други никога не изчезва, определя изцяло поведението на Едмънд до момента, в който се намесва самият Аслан, не само законен господар на Нарния, но и съответствие в нейния свят на самия Христос. Чрез образа на Едмънд Луис показва как, когато нашето Аз е на трона, то се заобикаля с цял един фантазърски свят, чието предназначение е да ласкае самолюбието ни, да подхранва нездравите ни чувства (вариращи от злоба и ревност до омраза) и надеждите ни за реванш, особено ако вече сме се провалили в нещо, а човек неизбежно и нееднократно се проваля в много неща.

Но Луис показва и изхода от изключителната самовглъбеност, зад която всъщност не се крие любов към себе си, а омраза, неприемане на собственото Аз (това е парадоксът при възцаряването на Аза като бог – той може да царува истински, т.е. в любов и правда, само ако се подчинява на друг Цар). Авторът на Нарния знае, че човекът не е създаден за подобно неестествено положение на самовглъбеност, което го уподобява на ембрион – имам предвид свитата поза на ембриона в майчината

утроба, в която продължават да спят много деца и след като са излезли на бял свят. Или пашкул на какавида, в който болният от самовглъбеност може да остане цял живот, вместо да разпери криле като волна пеперуда (не случайно създателите на филма показват как Вещицата вкаменява една пеперуда, която се радва на настъпващата пролет). В този смисъл книгата на Луис, а след нея и филмът, ни подготвят да излезем вън от себе си, от субективния свят, с който сме се обградили, и да влезем в абсолютната реалност на въплътеното Божие присъствие. Подготвят ни да направим тази решителна крачка, водят ни към израстване от лековатата и капризна фантазия до творческото въображение (позволявам си да направя това разграничение между две думи, които често се употребяват като синоними), способно да възприема и пресъздава възвишеното. Крачката от инфантилността към зрелостта и към истинското детско начало, за което говори Иисус Христос (Мат. 18:3; Марк 10: 15).

В присъствието на Аслан, в диалога с него Едмънд разбира кой е в действителност и става способен не само да участва в битката, но и да изпълни своето призвание в нея въпреки пропуснатата среща с Дядо Коледа.

Като черпи смелост и мъжество от Аслан, той може да устои пред обвине-

нията на Вещицата, която идва в стана на нарнийците, верни на Лъва, за да поиска кръвта на момчето, защото ѝ принадлежи "по право", след като е извършил предателство. Когато тя го обвинява пред всички за измяната му, Едмънд гледа неотстъпно към Лъва и това го укрепва, за да устои докрай срамът от провала и нараненото честолюбие вече не могат да бъдат оръжия срещу него. Те са обезвредени от срещата с Аслан, а за цената на предателството ще се погрижи пак той – това не е работа на върховния предводител Питър, не е по силите нито на Едмънд, нито на някой от останалите герои.

Оказва се чудо на чудесата, че дори престоят на Едмънд при Вещицата се обръща за добро. Опитът със злото ще му подсказва в решителния момент от битката да чули магическата пръчка, с която Джейдис вкаменява враговете си. По този начин той допринася за победата на свободните нарнийци, която е победа и за Аслан. Не постъпва ли Бог така с всички, които са били пленници на злото, вкусили са от вълшебния локум на Вещицата: бивши наркомани, алкохолици и всякакви други хора, някога зависими от греха?

Постскрипtum, или когато ледовете се топят

Вече изтекоха близо 20 години, откакто снеговете и ледовете, сковавали

света на моите детски, юношески и младежки години, започнаха да се топят. Размразяването донесе опиянение от свободата. А след него дойде и неизбежното отрезвяване: някои от топлите ветрове, които задухаха в омъгосаната страна на Червената вещица, се оказаха ветрове на промяната, а други – на подмяната. И днес "подхлъзванията" по посока на злото са все толкова реални, все така възможни.

Ако сме християни, не бива да се учудваме царството на Този, Който е на трона в нашите сърца, продължава (както и преди две хиляди години) да не е от този свят. Както и преди две хиляди години светът в библейския смисъл на думата все така "лежи в злото" (1Йоан. 5: 19). Затова бих искал да завърша с няколко думи за опасността от възможно подхлъзване на някои от запалените фенове на Нарния по посока на жанра фентъзи въобще.

Известно е, че жанрът фентъзи (англ. *fantasy*) има езически корени, както и вълшебната приказка. Авторът на Нарния се е опитал да християнизира, да "облагороди" тази съвременна вълшебна приказка – както се облагодорява дива ябълка, която иначе е кисела и не става за ядене. И е успял. Но авторите след него тръгват по друг път: за тях е важно страшното, магьосническото, демоничното, понякога хитроумно прикрито, но все пак разпознаваемо, само и само да впечатлят читателите, да ги омаят и спечелят. Явно те не притежават "чистото око", което Бог е подарил на Луис (ср. Лука 11:34; Тит 1:15), нямат онова творческо въображение, което филтрира възприетото и го пресъздава така, както би го видял един любещ и справедлив поглед, подобен на погледа на Твореца.

Когато чистотата на погледа и на въображението липсва, жанрът фентъзи се връща изцяло под властта на своите езически корени, той не може да извърви, образно казано, пътя, който изминават мъдреците от изток, за да се поклонят на Христос. Тогава чувството за хумор (обикновено то не липсва на фентъзи-авторите) не помага езическите реалности разцъфват с

КНИГАТА НА ЛУИС, А СЛЕД НЕЯ И ФИЛМЪТ, НИ ПОДГОТВЯТ ДА ИЗЛЕЗЕМ ВЪН ОТ СЕБЕ СИ, ОТ СУБЕКТИВНИЯ СВЯТ, С КОЙТО СМЕ СЕ ОБГРАДИЛИ, И ДА ВЛЕЗЕМ В АБСОЛЮТНАТА РЕАЛНОСТ НА ВЪПЛЪТЕНОТО БОЖИЕ ПРИСЪСТВИЕ. ПОДГОТВЯТ НИ ДА НАПРАВИМ ТАЗИ РЕШИТЕЛНА КРАЧКА, ВОДЯТ НИ КЪМ ИЗСТРАВАНЕ ОТ ЛЕКОВАТАТА И КАПРИЗНА ФАНТАЗИЯ ДО ТВОРЧЕСКОТО ВЪОБРАЖЕНИЕ, СПОСОБНО ДА ВЪЗПРИЕМА И ПРЕСЪЗДАВА ВЪЗВИШЕНОТО.

цялата си сила и вече могат да бъдат не само кисели, т.е. да не стават за храна на душата, но и отровни – какъвто е случаят с "Хари Потър".

Много от съвременните вълшебни приказки насърчават децата да търсят и упражняват власт и сила чрез магически предмети и ритуали, да откриват у себе си особени, свръхестествени дарби, които наистина съществуват в сферата на окултното и не са само творение на фантазията. Това наистина е опасно, защото с такива неща игра не бива. Подобна игра може да отведе леко и грациозно към "сатанинските дълбини", за които пише ап. Йоан (Откр. 2:24), а оттам връщането не е възможно – освен по милост Божия.

Но бива ли първо да предизвикваме ревността на Бога, за да разчитаме след това на милостта Му?

Д-р *Калин Михайлов*

Главен асистент в катедрата по теория на литературата при Факултета по славянски филологии на СУ "Св. Климент Охридски"

